

Últimes notícies de l'edició de *Justificació de Catalunya* d'Armengou amb l'Apèndix de Fuster

L'autoria, producció i difusió de l'edició Vulgata del *Justificació de Catalunya* (2.500 còpies multicopiades, en dues tirades, circa 1962) ara són força ben conegudes, a diferència dels lectors de la dècada dels 60 del segle passat, que el tenien per un llibre unitari d'autor(s) anònim(s). El 90% de les persones que van llegir el *Justificació de Catalunya* van llegir l'edició Vulgata ("Justificació de Catalunya" d'Armengou + "Apèndix dels Països Catalans" de Fuster) i si en parlaven s'hi referien sense saber-ho, perquè era l'única que coneixien. (El 10% restant podien referir-se a l'edició Prínceps, d'uns 250 exemplars.) Ara l'autoria, picatge, tiratge, emmagatzematge (xarxa Albertí) i la distribució (xarxa Passola) és coneguda, però entre Armengou, Fuster i Ballester resta una qüestió per esbrinar: qui va o van decidir la realització de l'edició Vulgata del *Justificació de Catalunya*?

Tot va començar l'any 1955, quan una còpia mecanografiada de la *Dedicatòria* (quatre pàgines) va arribar a mans de dos catalanistes catòlics, Joan Triadú i Espar Ticó, i es van dir "Això és molt bo!" i, per entusiasme o per compromís, van fer saber a l'autor que, si ho allargava una mica, ells ho podrien difondre. Això s'ha dir així perquè els anys 60 els contactes entre Armengou i Triadú/Espar eren possibles, però els 50, no.

"Aquell estiu del meu primer any a Queralt [1958] tenia en Josep Benet a casa. Amb l'advocat Puig, el mossèn va pujar carregant unes 'pandectes' [recopilació d'escrits, lligall, patracoll]. Ens les va deixar. Eren la *Justificació de Catalunya*", diu Ballarín el 1985 en una entrevista per escrit a *Estudis del Berguedà* p. 25.

Sabiem que Armengou no acabà la seva redacció abans de l'any 1959 (perquè hi inclou una notícia d'aquest any), sabíem que diverses persones van tenir exemplars de l'edició Vulgata l'any 1962.

La primavera del 1960 hi a haver una trobada d'una dotzena de joves caps de brot valencians i de catalanistes de Barcelona, una trobada a diversos nivells. Com a resultat, Cahner encarregà a mossèn Ballarín diversos llibres d'espiritualitat i a mossèn Armengou, articles de la GEC, com el de Berga. Ballester hi era, a l'ombra. Ara sabem que el desembre de de 1960 Armengou estava molt neguitós perquè havia lliurat una còpia del seu original del *Justificació* a un clandestí equip editor, amb el qual sospitava que Fuster tenia alguna relació, i ell no sabia com progressava l'edició. (Carta 1 de Ballarín a Fuster, on li expressa el neguit del "senyor de les justificacions", v. *L'Apèndix de Justificació de Catalunya*, Llibres de l'Índex 2012).

Però ara sabem, per l'investigador Xavier Ferré, que ha aportat la carta del gener de 1960 de Joan Ballester a mossèn Ramon Muntanyola, figura senyera de l'Església catalana que escrigué la biografia del cardenal Vidal i Barraquer, i que estava confinat a l'Espuga de Francolí, que:

1) Fuster havia "llegit i comentat" el *Justificació* (no diu en quin sentit); 2) que l'autor (nom encobert) hauria de tenir en compte el plantejament de Fuster sobre "València i les Illes" (efectivament, l'any 61 i 62 Fuster planteja la redacció i publicació dels "manuals dels Països" d'història i geografia política); 3) tot és legal i tot va bé (però no en parlem per escrit), podem veure'ns "dintre pocs dies" a Barcelona o a Tarragona.

Armengou va estar neguitós el 60 i el 61 perquè no sabia com estava el procés d'impressió del *Justificació* per l'equip Ballester. El 61, quan ja estava tirada i aixecada l'edició multicopiada, però no grapada, Ballester va avaluar les circumstàncies i va decidir posar-hi l'escrit de Fuster com a apèndix. El 62, per circumstàncies imprevisibles, van aparèixer *Nosaltres els valencians* i *Qüestió de noms*, que van fer fer un capgirell en la vida

de Fuster, de gregari de les catacumbes a egregi combustible per a falles.

De l'any 60 al 62 hi ha la "caixa negra": un autor anònim (van ser dos) tenia un original que estava en mans d'un equip invisible (de fet dos, amb amb el de la Prínceps). La trobada de Setmana Santa a Berga/Queralt sembla feta intencionadament amb Fuster i Cahner però la veritat és que amb dues o tres persones determinades n'hi ha prou i es van fer molts contactes però no se'n troba rastre. Fuster va anar a la trobada de Montserrat però no a la de Queralt, ho certifiquen Lluís V. Aracil, Lluís Alpera i Eliseu Climent.

La meua hipòtesi, si no apareix documentació nova, és que Fuster no hi va anar perquè estava compromès amb Ballester, amb qui havia de decidir la millor manera de fer públic l'Apèndix i fer-lo aparèixer com a complement d'un escrit líric i imprecís, ahistòric i teològic no li feia gaire gràcia, i més si ja havia recomanat a Armengou com s'havia d'actualitzar l'original.

Canals de comunicació catalana l'any 1960

A) Missatges clandestins. Lliures i verços, vull dir que diuen el que vol dir l'emissor. Hermèticament separats dels canals per a la comunicació no clandestina. Sense o amb fals(os) autor(s) i amb lloc i any d'edició hipotètics.

B) Tolerats, passats per censura, amb supressions i afegiments, que arriben a canviar el títol dels assaigs (com el d'un de Vicens Vives) i el final de les novel·les (com el d'una de Sagarra).

C) Per xiripa, si s'està a l'aguait. Col·locar missatges de la resistència al circuit de la dictadura: com "Se'n va anar" al Festival de la Cançó Mediterrània, o la participació en el viatge a l'Alguer (1961), per obra, com no, de Ballester.

A les dues cartes hi ha creuament entre el circuit A i el B. És contingut B, però pot ser A, com ho indica el llenguatge críptic ("el senyor de les justificacions", obviant-ne el nom) a la primera, suposició que l'edició serà legal, qüestió problemàtica. La censura postal funcionava sistemàticament a partir del destinatari, de l'emissor només aleatòriament.

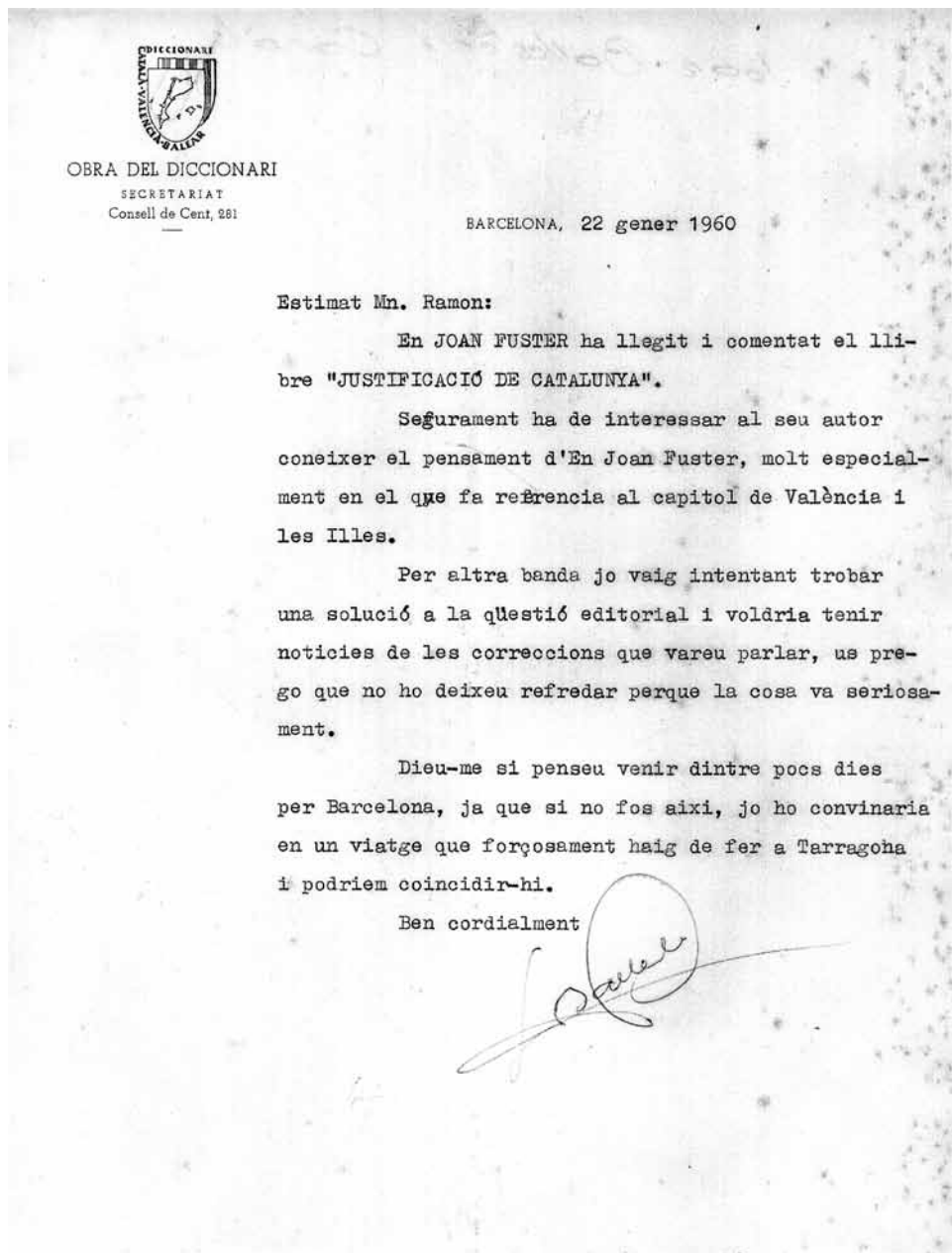
Francesc Pujols va tenir una correspondència amb els catalans que eren a Amèrica a base de missatges i missatgers encoberts, fins a redactar a distància *Francesc Pujols per ell mateix*, d'altra banda hi tenia una correspondència superficial perfectament innòcua. Fuster, que des del 1951 es cartejava amb exiliats americans, també és absolutament discret. Josep Armengou escrivia la seva *Crònica menuda de la ciutat de Berga*, material tipus B, que guardava en seguretat, i on, d'altra banda, els noms que cremaven a les mans, com Fuster i Muntanyola, no hi surten.

Armengou, Fuster i Ballester abans del *Justificació*

Els '50 Armengou és una formiga al fons d'un pou: escriu cartes als seus companys de eminari i prepara la seva gran obra. El '58 mossèn Ballarín s'instal·la a Queralt i li endega les elacions amb l'exterior, amb l'exterior de Berga, vull dir.

Fuster des del 1950 tenia una xarxa de corresponsals de l'exili americà i de patriotes de racons del País Valencià —no de València i això el perjudicà—, i coneixences de Barcelona. Al País Valencià la vida cultural autòctona es dedicava al conreu de la poesia (Casp, Adlert), pràctica crepuscular que no se sap si creix o si agonitza. A mitjana dècada deixa aquells poetes i aquella poesia. S'ha discutit molt si no els havia d'haver suportat, perquè tenir-los com enemics era pitjor.

A Barcelona s'hi va introduint. L'hi ajuda Joaquim Maluquer en tot (estatge, llibreries i restaurants, navegació en mar de taurons) i una quanta gent més com és ben sabut. Si per cas s'ha de fer memòria d'Antoni Ribera, resident a Barcelona ben relacionat amb catalans del Nord i el Sud d'Àmerica. Escriptor, editor, traductor i investigador i esportista. Va tenir com a prologuistes Riba i Espriu, va tenir dues edicions (en llibres venuts porta a porta per la Distribuïdora General d'Albertí!) del *Llibre dels set somnis*, on traspua l'orfisme que després xarbotarà desfermat. *El llibre dels set somnis* és una col·lecció d'idil·lis (quadrets de literatura) que en el món de sota terra de Catalunya recorda *Històries de coneguts* (1940) de Rafael

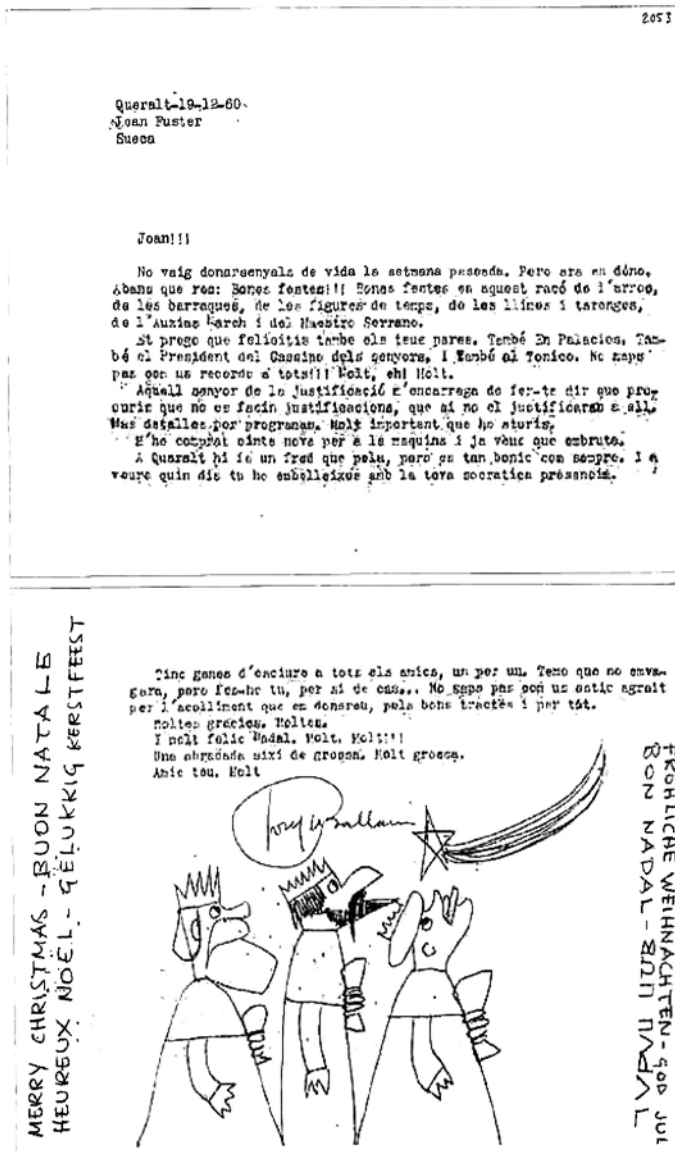

Tassis, un llibre de quadrets d'història, que va moure Josep Benet a escriure *Maragall i la setmana Tràgica* sobre el drama de Maragall i la Barcelona de 1909. A mitjans dels '50 va ser un dels primers a interessar-se per la illa de Pasqua i els *moai*, l'exploració submarina (inventà un escafandre autònom) i els estudis interplanetaris. Va dirigir *Planète* i el CRIS (Centre de Recuperació i Investigació Submarina). Va anar profunditzant en el fons del mar i en el fons del cel i es va perdre. La seva teoria integrava l'illa de Pasqua, les piràmides americanes, les egípcies, la Creta micènica, Montserrat i els OVNI's. Generós i errat Ribera!

Prou digressió. Els '50 Fuster va ser un lluitador a base escrits d'actualitat, d'urgència. Durant els '50 tingué una sessió mensual amb Ballester per parlar d'assumptes concrets i variats sobre els Països Catalans. Ballester s'emmotllava a

l'interlocutor si era un antifranquista, un fabricant o un capellà, i se sortia amb la seva, Fuster tenia l'orgull del intel·lectual, del polemista i això el perdia. Ballester tenia l'estampa, la icona, repartida a milers, que indicava que si algú la tenia penjada en el racó d'estudi era d'alguna manera un catalanista inquiet. Els gossos s'ensumen. Des de l'any 50 Fuster estava assajant una presentació clara per a una cosa nova: "La nació és els Països Catalans".

Fuster és el sistematitzador i l'actualitzador dels Països Catalans, no n'és l'inventor ni el descobridor. L'any 1940, a Xile uns exiliats, des de la desfeta, potser de l'aniquilació, ja sabien quin era el mapa del domini lingüístic, del territori nacional. Fuster, els anys '50, va els posar es fites per a una comunitat de llengua, cultura i imaginació que permetia imaginar un Estat nacional "normal" —com "França", "Anglaterra" o

Carta de J. M. Ballarín a Joan Fuster.

“Itàlia”, que no eren “normals”. L’*Apèndix*, manual i assaig que va oferir a a qui el vulgui, per mitjà de Ballester, és una obra on va poder expressar-se lliurement, sense censura ni encàrrecs.

Després del ‘62

L’any 1962 hi va haver un moviment subterrani i alguna cosa aflorava. Fuster va treure dos (que van ser tres) llibres; *Nosaltres els valencians*, *Qüestió de noms* i l’*Apèndix*, apareix Raimon (rebatejat per Fuster) i la Nova Cançó, que era una iniciativa de cultura catalana de resistència amb els mitjans moderns i comercials, res a amb els poetes de diumenge a la tarda, apareix Edicions 62, la renovació de l’Església catalana amb el Concili Vaticà II...

Fuster era un intel·lectual i un treballador cultural d’una cultura invisibilitzada (no hi havia escoles, diaris ni cinemes), vivia a Sueca, la perifèria de la perifèria, i va poder fer treballs d’urgència (l’edició

de la *Tragèdia de Caldesa*, per exemple), fundar dues o tres editorials, escriure manuals enciclopèdics com *Literatura Catalana Contemporània*, ser patum entre patums (Espriu, Pla) i publicar a *La Vanguardia Española*, *Destino* i *Serra d’Or*.

Armengou, amb la valuosa ajuda de Ballarín, estava atent, rebia els opuscles d’Entre Tots Ho Farem Tot i enviava cartes que es perdien als dicasteris vaticans. Hi ha una llegenda urbana: un dia un patriota excursionista li porta un document molt interessant, el desembolica i és el *Justificació* amb l’*Apèndix*. La salsa depèn de l’habilitat del narrador.

Podem seguir l’evolució del pensament d’Armengou en *El Silenci de Catalunya* (1970), Edicions Llibertat Catalana, Secretariat del Consell Nacional Català, imprès, 51 pàgines. Menys retrospectiu que el *Justificació*, amb incorporació de la terminologia de Països Catalans, amb la col·lecció Entre Tots Ho Farem Tot com a bibliografia i amb el patronatge del Con-

sell Nacional Català, que sembla més del que era.

El plantejament principal del *Justificació* (“Espanya no ha complert el pacte i Catalunya n’hi fa retret”, una escena melodramàtica) es passa a ser “Castella s’ha convertit en Espanya i amb Espanya no hi ha res a fer, perquè és la negació de Catalunya”, no es tracta ja de centralisme i regionalisme sinó d’imperialisme i genocidi. Tot això explicat amb molt historicisme i retòrica, fet des de l’anonimat i la il·legalitat franquista. La redacció està datada el 1968, però no es va imprimir fins dos anys després, a càrrec del CNC (Batista i Roca) i que feia servir un llenguatge inadequat per a un llibre periodístic, d’actualitat, en un país que simula ser normal.

Tot va començar amb una sèrie d’articles al *Noticiero Universal* la tardor de 1965 per Julián Marías, un polític un país sense política, *Consideración de Cataluña*, publicat en llibre el 1966. Ho va fer l’editorial Aymà, que també en publicava la rèplica *Realidad de Cataluña*, de Maurici Serrahima és brillant i rient rient desemmascara Marías en una “polèmica amistosa”. L’any 1966, Manuel Cruells sense acritud però amb exigència, fa la seva aportació a la controvèrsia, el 1966, a les Edicions d’Aportació Catalana, sense tant rebombori mediàtic. Ah! El títol era *Els silencis de Catalunya*. *El silenci de Catalunya* (1970) és un testimoni sortit a deshora, tard, com a anònim quan començava a haver-hi publicitat, a repèl de la qüestió de noms fusteriana ja esbandida i amb un títol confusionari. El 1974, d’altra banda, hi va haver una reedició de la polèmica amistosa *Consideración de Cataluña/Realidad de Cataluña*.

El 1969 es funda el Partit Socialista d’Alliberament Nacional (PSAN) i els Països Catalans tenen un projecte polític. Es planteja la reforma o la ruptura del franquisme. Comencen els estats d’excepció, els judicis i les penes de mort.

Armengou entra en una activitat febrora d’entrevistes amb personatges misteriosos, de xerrades amb joves decidits, sempre fora de Berga. I a Berga, predicant des de la trona: “Hi ha dues formes de violència: la violència d’opressió i la violència d’alliberament. Són dues violències correlatives. L’opressió és una injustícia; l’alliberament és un dret. No podem negar el dret de l’oprimit a alliberar-se d’una violència injusta per la violència justificada: seria justificar la injustícia.” (Homilia del III diumenge de Quaresma de 1972, *Full Parroquial de Berga*) Aquest és el seu pensament definitiu.

El febrer de 1976, després de tres mesos

Ballester i Fuster a l'Aplec del Puig.
23 d'octubre de 1966

de impossibilitat creixent, expirà. Podia tenir la satisfacció d'haver vist la mort del dictador. Començava una altra època. Tant hauria pogut integrar-se al pujolisme com a Terra Lliure.

Hi ha el llibret anònim i sense data, *Idees i pensaments de Mossèn Josep Armengou* que jo vaig veure l'estiu del 1977 i que tenia per obra de deixebles a partir de l'esquema o dels apunts de les xerrades però Joan Serra, persona de confiança, em diu que ell ja va el veure l'estiu de 1976. Ben mirat, és possible que mossèn Armengou intervingués directament en la seva redacció.

L'any 1980 la pugna entre reforma del franquisme i ruptura es va resoldre aclapadorament per la reforma. Si l'indicador de l'hegemonia político-social són les eleccions, l'independentisme era invisible, inexistent. Culturalment era hegemònic, en el seu gueto. Hi va haver el Congrés de Cultura Catalana que va oficiar la reconciliació de no franquistes i ja no franquistes, va elaborar uns projectes de Països Catalans que feien molta patxoca i els van desar a l'armari on encara deuen ser. Fuster va fer un esforç i va publicar uns fullets plens d'intel·ligència (*Un país sense política, País Valencià, per què?, El blau en la senyera, Ara o mai*) que van ser contestats pels franquistes o neofranquistes amb exabruptes i atzagaiades (Consuelo Reina, Alfonso Guerra...).

Fuster era un polemista i un irònic. Un polemista és un publicista positiu, que fa propostes, podent arribar a predicador i a profeta. Un irònic és un publicista que es presenta com a dubitatiu, un racionalista

rosegador dels tòpics establerts. Contra els energumens i les energúmenes va més bé un franc polemista que es posi a la seva altura que no pas un pensador subtil.

Fuster va fer una descripció justa de com es veia a les seves darreries: "La meua línia és antimetafísica, començant pel materialisme biològic, continuant pel materialisme històric i no controlat pel materialisme dialèctic, que és una cosa que no entès mai" (Júlia Blasco Estellés: *Joan Fuster: converses filosòfiques*).

Últimes notícies

L'investigador Pau Moneo ha aclarit alguns aspectes de l'obra de mossèn Armengou.

L'any passat aparegué el llibre *Joan Fuster i Barcelona*, de Martí Estruch Axmacher. Recull cartes, dietaris i records dels pocs supervivents i fotos molt interessants. De seva estada a Barcelona del 1950 Fuster "no se'n recorda" i es comença amb la "iniciàtica" visita de 1954. Els anys '50 Fuster era un activista anònim, invisible i actiu, en companyia de Joan Ballester i Santiago Albertí. En un llibre sobre Fuster i Barcelona ha de constar, per exemple, la campanya permanent (vint anys) de difusió del Mapa dels Països Catalans dirigida des de Barcelona.

Al número 110 de L'EROL ja vam senyalar com el senyor Triadú (AVUI, 27 maig 1979) sabia que el proto-*Justificació* (1955) era concís com la làpida de Leònides i els tres-cents espartans, era molt curt i ara (anys '60) se'l troba convertit en un tractat teològic. Coses que passen. Perquè el senyor Triadú sabia de què parlava, no debades havia passat tardes de diumenge enviant el *Justificació* amb l'*Apèndix* i l'etiiqueta on posava 1958.

El cas del senyor Espar Ticó és diferent, explica a l'AVUI, 22 febrer 1986 (I) i 1 març 1986 (II), que li van arribar a mans unes còpies mecanografiades, que les còpies van arribar a les "autoritats eclesiàstiques" (el bisbe de Solsona era benèvol, l'arquebisbe de Barcelona era malèvol) i li "vam recomanar que paréssim" (a Armengou o a Armengou i Espar Ticó?). L'escrit estava en la fase de mecanografiat (de picatge de clixés per a ciclostil). Armengou obeeix, però les còpies s'havien escapat del seu control. Lapsus de temps. "Ens arriba de sorpresa", diu Espar Ticó els anys 1960. "Recordo una edició el 1958 perfectament presentada", diu Espar Ticó, que sofreix una fuga de memòria o ens vol col·locar un conte de fades. Les "autoritats eclesiàstiques" poden maniobrar abans, però no quan ja s'ha engegat la maquinària inquisitorial-burocràtica. Potser es referia a l'any 1960 quan Armengou demanava no sabia a qui "parar-ho tot".

L'historiador berguedà Josep Noguera va passar a Josep Benet un original en paper de ceba del *Justificació*. L'Arxiu Benet està passant al Museu d'Història de Catalunya. Si se l'hi troba, tindriem tot el procés d'edició, però les dues edicions, la Prínceps i la Vulgata són reproduccions fidelíssimes de l'original en paper de ceba. (Si no és que són reproducció una de l'altra, cosa improbableíssima, i aleshores hauríem de parlar d'Edició Una Cara i Edició Dues Cares.) L'única variant remarcable és entre l'edició A, Vulgata o Una Cara (p. 74, al final del quart paràgraf) on diu: "Per això, mancats d'una formació ideològica conscient, van deixar-se seduir amb facilitat per elucubracions doctrinals dels partits no catalans i van cenyir-se als seus *carros* polítics", i l'edició B, Prínceps o Dues Cares (p. 150, al final del primer paràgraf) on diu "...i van cenyir-se als seus *càrrecs* polítics. Si es troba l'original es veurà que deia mossèn Armengou, però les dues variants diuen pràcticament el mateix.

Conclusió

Cal llegir l'*Apèndix* i el *Justificació* posant-los en el seu temps i el pràcticament inèdit *El silenci de Catalunya* com una descoberta.

Amb l'*Apèndix* Fuster va realitzar la major obra del seu pensament polític, sense censura ni condicionaments i fent el *Justificació de Catalunya* Armengou, que havia arribat a pensar que era el darrer català, va descobrir el camí de l'alliberament.